

مقدمه

اندیشه مردم سالاری و حق مشارکت همه افراد در اداره امور کشور، دغدغه دیرینه‌ای است که قدمت آن در ایران حداقل به بیش از یکصد سال قبل بر می‌گردد و به روشنی در اصل ششم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران انعکاس یافته است: «در جمهوری اسلامی ایران امور کشور باید به اتکای آرای عمومی اداره شود از راه انتخابات. انتخاب رئیس جمهور، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اعضای شوراها و نظایر اینها، یا از راه همه پرسی در مواردی که در اصول دیگر این قانون معین می‌گردد.» بنابراین، اراده‌ی مردم باید مبنای اقتدار حکومت باشد. هرچند این نکته که انتخابات باید تجلی اراده مردم باشد، می‌تواند معیاری مؤثر تلقی شود، لیکن روش‌ها و شیوه‌هایی که براساس آنها پیشرفت به سوی این معیار سنجیده می‌شود، متغیرند.

به هر حال، انطباق قوانین انتخابات با معیارهای قانون اساسی و شاخص‌های پذیرفته شده در دنیا نکته محوری در انتخابات است. نارسایی‌های قانون و دستگاه اجرایی، ضعف آموزش در بین کارگزاران انتخابات، نارسایی در سازوکار و قوانین نظارتی مدون، فقدان ضوابط برای تبلیغات انتخابات، فقدان مکانیزم‌های کنترل هزینه‌های انتخاباتی و مهمتر از همه، نارسایی مکانیزم تفسیر رأی مردم به کرسی‌های مجلس (نظام انتخاباتی) از جمله چالش‌ها و نارسایی‌های انتخابات در ایران است که همچنان از گذشته باقی مانده است.

در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی، دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی، ریاست جمهوری و شوراها به صورت چهارساله سامان یافت و حقوق رأی دهندگان توسعه پیدا کرد. با این حال در سه دهه گذشته، چالش‌ها و اعتراضات انتخاباتی به مسئله دستکاری قانون انتخابات دامن زد. برخی ایرادات مانند اصلاح قوانین انتخابات، تنها به جرح و تعدیل حد نصاب اثربخش انتخابات، گسترش اندازه مجلس و کاهش یا افزایش سن رأی دهنده محدود شد.

با این وجود، در طول دهه ۱۳۷۰ مشاجره و مجادله بر سر انتخابات و نظام انتخاباتی، از حاشیه به متن دستور کار سیاسی گروه‌ها و فعالان سیاسی حرکت کرد. چنین حرکتی، این آگاهی روز افزون را ایجاد کرد که قوانین انتخاباتی خنثی و بی‌اثر نیستند؛ آنها روش‌هایی

برای تفسیر و تبدیل آراء به کرسی های مجلس به شمار می آیند. مشاجره و مجادله بر سر سلامت انتخابات، نظام انتخاباتی را نیز در بر می گیرد. آیا کشور لازم است از نظام های اکثریتی بهره بگیرد (همانند آنچه تاکنون بوده است) که بر اثر بخشی و پاسخگویی دولت تأکید دارد؟ یا از نظام تناسبی استفاده کند که عدالت بیشتر در رابطه با احزاب اقلیت و تنوع بیشتر در نمایندگی اجتماعی را ترویج می کند؟

اصلاح نظام اصلی و ابتدایی انتخاباتی (یعنی نحوه تفسیر و تبدیل آراء به کرسی مجلس) تقریباً به ندرت انجام پذیرفته است. مهمترین مورد استثنای این قاعده، تلاشی است که به صورت نوسانی بین نظام انتخاباتی اکثریتی نسبی و اکثریت مطلق (نصف به علاوه یک) انجام شده است.

این ایستایی، حکایت از آن دارد که نظام و سیستم انتخاباتی ایران فی نفسه محافظه کار است. لذا سازمان انتخابات پتانسیل آن را دارد تا به دنبال تجربه ها و شوک های وارده به محیط اجتماعی پس از هر انتخابات، نوعی تغییر بنیادی را تجربه کند.

بر این مبنا، بررسی سیاست های کلی نظام در مورد انتخابات از سال ۱۳۸۱ در دستور کار مجمع تشخیص مصلحت نظام قرار گرفت. پس از بررسی های کارشناسی در دبیرخانه مجمع، سیاست های پیشنهادی در ۱۴ بند توسط کمیسیون سیاسی، دفاعی و امنیتی مجمع در سال ۱۳۸۵ ارائه و در دستور کار شورای مجمع قرار گرفت. یک سال بعد وزیر کشور وقت، در نامه ای خطاب به مقام معظم رهبری، ضمن ذکر برخی چالش ها و معضلات قانون انتخابات، از جمله: تغییرات پی در پی و تفاسیر متفاوت از قانون، ساماندهی و وحدت رویه در فرایند نظارت و اجرا در همه انتخابات، تعیین حدود قانونی نظارت و ممانعت از اعمال تفاسیر متفاوت و متغیر، اخذ تصمیم مقتضی در استفاده از فن آوری های جدید در انتخابات، ساماندهی و ثبات در فرایند احراز صلاحیت نامزدها، ساماندهی به فرایند تبلیغات انتخاباتی، از مقام معظم رهبری درخواست می نماید موضوع انتخابات به عنوان یک معضل مورد بررسی قرار گیرد.

مقام معظم رهبری در پاسخ به این نامه، مرقوم داشتند: «پیشنهاد آقای پورمحمدی ایده ای است که لازم است در صحن اصلی مجمع تشخیص مصلحت نظام با حضور خود ایشان مورد بحث و بررسی قرار گیرد و پس از آن، مجمع نظر مشورتی خودش را نسبت به این ایده و پیشنهاد ذیل آن به اینجانب ارائه کند؛ تا تصمیم مقتضی گرفته شود».

مجمع تشخیص مصلحت نظام بررسی محورهایی از جمله: ضرورت بازنگری در قوانین

۱- به نقل از گزارش روابط عمومی مجمع تشخیص مصلحت نظام (۸۸/۱۲/۰۱)

ضمن حفظ ثبات نسبی آنها همچون مقوله سن رأی دهندگان و تبلیغات کاندیداها، تعیین زمان ثابت جهت انجام انتخابات و رفع تنگناهای قانونی آن، ساماندهی و وحدت رویه در فرایند نظارت و اجرا در همه انتخابات، تعیین حدود قانونی نظارت و ممانعت از اعمال تفاسیر متفاوت و متغیر، اخذ تصمیم مقتضی در استفاده از فن آوری های جدید در انتخابات، ساماندهی و ثبات در فرایند احراز صلاحیت نامزدها، تدوین یا اصلاح قانون در زمینه مولفه های مهم در فرایند انتخابات (نظام انتخابات، جایگاه احزاب در انتخابات، تبلیغات، رسیدگی به شکایات، انصراف کاندیداها)، را تصویب و به استحضار رهبری رساند و درخواست شد که:

الف: موضوع انتخابات به صورت یک معضل مورد بررسی قرار گیرد،

ب: کمیته ای مستقل به بررسی این موضوع بپردازد.

در پاسخ مقام معظم رهبری اظهار داشتند: « به نظر می رسد در صورتی که سیاست های کلی درباره انتخابات مشخص و در آن از نواقص کنونی پیشگیری شود، معضلی باقی نخواهد ماند. پس اولی آن است که فرایند تنظیم سیاست های کلی در آن مجمع محترم آغاز گردد! ». علاوه بر این، یکی از ماموریت های ششمین دوره مجمع تشخیص مصلحت نظام، که در پیوست حکم انتصاب اعضای جدید در اسفند ۱۳۹۰ توسط مقام معظم رهبری ابلاغ گردیده، تعیین سیاست های کلی نظام در حوزه انتخابات بود.

با توجه به تجربه بیش از سه دهه ی گذشته در برگزاری انتخابات، سیاست های کلی انتخابات می بایست، پرسش ها، آسیب ها و چالش های زیر را که مورد شناسایی قرار گرفته است پاسخ دهد.

- مهمترین معضلات ناشی از فقدان ثبات در انتخابات در کشور کدام است؟

- چگونه می توان ثبات نسبی در انتخابات ایجاد کرد؟

- کشورهایی که انتخابات متنوع دارند چگونه ثبات نسبی در انتخابات ایجاد کرده اند؟

- نظام مطلوب انتخابات کشور چه باید باشد؟

- عوارض و آسیب های ناشی از فقدان ثبات در قوانین کشور کدام است؟

- چگونه و با چه روش هایی می توان در قوانین انتخاباتی نوعی ثبات نسبی ایجاد کرد؟

- چگونه و با چه روش هایی می توان نظارت مورد نظر در قانون اساسی را به نحو مطلوب اعمال کرد؟

- در چه مواردی نظارت منجر به دخالت در امور اجرایی و یا دیگر موارد گردیده است؟

- چگونه و با چه روش هایی می توان استمرار نظارت بر صلاحیت کاندیداها و ... را در طول

دوران نمایندگی اعمال کرد؟

- مرجع مسئول اجرای انتخابات در کشور کیست؟
- مشکلات مربوط به تضمین سلامت انتخابات چیست؟
- تاسیس کمیسیون انتخابات، با چه ترکیبی به چه میزان در کاهش معضلات انتخابات می تواند موثر باشد؟
- چه آسیب هایی از تداخل وظایف مقامات ناظر و مجری در فرایند انتخابات بوجود می آید؟
- تبلیغات انتخاباتی مطلوب در نظام جمهوری اسلامی چه ویژگی هایی باید داشته باشد؟
- چگونه می توان از مداخله نهادهای حکومتی و صرف منابع عمومی و همچنین از اسراف و الگوهای منحرف تبلیغی در انتخابات جلوگیری کرد؟
- چگونه می توان نقش و کارکرد مثبت احزاب و تشکل های سیاسی را در جلب و هدفمند کردن مشارکت مردم در انتخابات تقویت و تثبیت نمود؟
- مهمترین آسیب ها و معضلات روش کنونی انتخابات چیست؟
- آیا می توان از تجربه اجرای انتخابات در دیگر کشورها در برگزاری انتخابات کشور بهره برد؟

- چگونه می توان از فناوری های نوین اطلاعاتی و ارتباطی در فرایند انتخابات از نام نویسی تا اعلام نتایج استفاده کرد؟

- شرایط سنی مطلوب کاندیداها برای هر یک از انتخابات های کشور کدام است؟
- معضلات کنونی در حوزه تایید صلاحیت های کاندیداها کدام است؟
- ضوابط و معیارهای سنجش صلاحیت ها کاندیداها چه باید باشد؟
- چگونه می توان از تخلفات احتمالی در انتخابات جلوگیری کرد؟
- قوانین و سازوکارهای موجود در جلوگیری از تخلفات چه کاستی هایی دارد؟
- سیاست های کلی انتخابات می بایست ضمن پاسخ به این سوالات برپایه محورهای زیر تنظیم گردد:

- تأمین کننده مشارکت گسترده مردم در انتخابات و تأمین ایفای نقش آگاهانه مردم در اداره امور کشور باشد. انتخاباتی همراه با سلامت، امنیت و انتخاب داوطلبانی در تراز شایسته جمهوری اسلامی ایران و دارای ویژگی های متناسب با جایگاه های مربوطه را فراهم نماید،
- برگرفته از معیارها و سازوکارهای قانون اساسی از جمله در زمینه مسئولیت اجرای انتخابات و نظارت بر آن.
- استحکام ثبات و دوام قوانین و مقررات با رویکرد تسهیل حضور مردم.

- تأمین حقوق برابر مردم در انتخابات.
 - شفافیت منابع و هزینه های داوطلبان و احزاب و تشکل های سیاسی.
 - زمینه سازی حضور و رقابت سالم شایسته ها.
 - کوتاه کردن دست کانون های قدرت و ثروت و دفع آسیب های دشمنان.
- برپایه این معیارها به عنوان ایده اولیه کمیسیون مشترک، سیاست های کلی انتخابات را در دستور کار خود قرار داد. برخی اسناد پشتیبان و سیر بررسی این سیاست ها در چهار فصل (ضرورت سیاست گذاری و مطالبات مقام معظم رهبری - تحلیل وضعیت، آسیب شناسی و موانع - سیاست های پیشنهادی و نقد آن - گزارش و نقد کتاب) تقدیم می گردد.

علی احمدی

مهرماه ۱۳۹۵